

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВИЙ ВІСНИК

*МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО*

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(літературознавство)**

**№ 2 (20)
жовтень 2017**

Внесено до Переліку фахових видань України
(наказ МОН України від 29.12.2014 р. № 1528)

Миколаїв
МНУ імені В. О. Сухомлинського
2017

УДК 82
ББК 83
Н 34

Рекомендовано до друку рішенням наукової ради
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 10 від 23 жовтня 2017 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Валерій БУДАК доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; голова редакційної колегії;
Оксана ФІЛАТОВА доктор філологічних наук, професор, головний редактор;
Світлана ПІДОПРИГОРА кандидат філологічних наук, доцент, відповідальний секретар.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Мирослава МАЙСТРЕНКО доктор філологічних наук, професор (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);
Наталія КОЧ доктор філологічних наук, професор (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);
Олена БОНДАРЄВА доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Валентина МУСІЙ доктор філологічних наук, професор (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова);
Вікторія ПОГРЕБНА доктор філологічних наук, професор (Запорізький національний технічний університет);
Григорій СЕМЕНЮК доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
Микола ТКАЧУК доктор філологічних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка);
Рута БРУЗГЕНЕ доктор гуманітарних наук, доцент (Університет імені Миколаша Ромериса, Вільнюс, Литва);
Юдіт БАРТАЛІШ кандидат філологічних наук (Університет імені Бабеша-Бояї, Клуж-Напока, Румунія);
Андрій ГУРДУЗ кандидат філологічних наук, доцент (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Олена ЄРЕМЕНКО доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Світлана КОВПІК доктор філологічних наук, професор (Державний вищий навчальний заклад «Криворізький державний педагогічний університет»).

Відповідальність за цитування та зміст статей несуть автори.

Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство) : збірник наукових праць / за ред. Оксани Філатової. — № 2 (20), жовтень 2017. — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. — 316 с.

ISSN 2519-4038

У збірнику наукових праць вміщено статті з актуальних проблем теорії та історії літератури, компаративістики, сучасного літературного процесу. Зокрема розглядаються питання поетики літературного твору, нарративних стратегій, літературної герменевтики, жанрових систем тощо. Порушені літературознавчі проблеми ґрунтуються на широкому матеріалі української, англійської, російської, німецької, японської, американської, ізраїльської літератур.

Видання адресоване науковцям, аспірантам, студентам-філологам.

УДК 82
ББК 83

ISSN 2519-4038

© Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, 2017

ЗМІСТ

КАТЕРИНА АНГЕЛОВСЬКА	Романи Томаса Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія»: особливості хронотопу	9
ВІКТОРІЯ АТАМАНЧУК	Духовна першооснова у філософській містерії Івана Огієнка «Народження людини»	15
ІРИНА БЕСТЮК	Деміфологізація гітари в інтермедіальному просторі 1920 – 1930-х років	20
ДМИТРО БОКЛАХ	Метафізичний модус відтворення топосу міста: інтерпретація міського простору Петербурга в поемі «Сон» («У всякого своя доля...») Т. Шевченка	25
ЛЮДМИЛА БОНДАР	Гра з біографією митця як фактор творення образу-архетипу письменника в п'єсах «Містер Сковорода», «Діамантовий Сковорода» Я. Верещака та О. Вратарьова	35
ВАЛЕНТИНА БОТНЕР	Поетика художнього часу в романі Кейт Аткинсон «Life after life» («Життя після життя»)	41
МАРИНА ВАРДАНЯН	Україна на роздоріжжі: експатріанський цикл оповідань «Намісто» В. Винниченка в контексті радянської дитячої літератури 20-х рр. ХХ ст.	47
ЄВГЕН ВАСИЛЬЄВ	Епізація і ліризація в сучасній драматургії (на матеріалі української біографічної драми)	52
ТЕТЯНА ВОРОВА	Змістова своєрідність художнього наративу в «Казці про золотого півника» О. С. Пушкіна	58
ОКСАНА ГИНКЕВИЧ, НАДЕЖДА КУЗЬМЕНКО	Специфика вампириады в творчестве В. О. Пелевина (на примере романа «Ампир В»)	63
НІНА ГОЛОВЧЕНКО	Поезія у прозі як один із жанрових пріоритетів письменника Бориса Гуменюка	66
АНДРІЙ ГУРДУЗ	Роман Хелен Уекер «Голем і джин» і криза міфотворчості перших десятиліть ХХІ століття	74
ЛЮДМИЛА ДЖИГУН	Взаємодія мемуарного та автобіографічного начала в еміграційній прозі nonfiction ХХ століття	78
ЮЛІЯ ДРАГАН	Мовні засоби зображення краси і величі козацької звитяги у творчості А. Кащенко	85
НАТАЛІЯ ЗАГРЕБЕЛЬНА	Фотографія як поштовх до автокомунікації в літературному творі	90
ОЛЕНА ІЩЕНКО	Художнє відображення топосу дім у романах Мирослава Дочинця	95
ЮЛІЯ КАБІНА	Специфика функціонування прийому парадоксу у постмодерністській літературній грі	99
ДІАНА КОВАЛЕНКО	Нудьга, невроз і метафізичний бунт як доміанти екзистенційного хронотопу в романі С. Процюка «Тотем»	103
ГАЛИНА КОСАРЕВА	Концепти магії та карнавалу як ідентифікаційні маркери метаісторії у романі «Фелікс Австрія» Софії Андрухович	110

ОКСАНА КОСІНОВА	Музичність творів Павла Тичини та Богдана-Ігоря Антонича.....	114
ЛЮБОВ КОСТЕЦЬКА	Сучасна літературна критика в контексті журналістики	118
ВАЛЕНТИНА КРИЩУК	Проза nonfiction: множинність емпіричного і теоретичного визначення національної ідентичності в полікультурному просторі	123
ГАЛИНА ЛЕВЧЕНКО	Танатичний код любовного дискурсу в романі Оксани Луцишиної «Любовне життя».....	130
МИКОЛА ЛІПСІВІЦЬКИЙ	Особливості дії та конфлікту у малих драматичних формах.....	136
НАТАЛЯ МЕЛЬНИК	Приготування страви як засіб вираження амбівалентності жіночої душі (за романом Софії Андрухович «Фелікс Австрія»).....	142
ОЛЕСЯ МІНЕНКО	Особливості рецепції англійського твору в контексті національного світогляду Лесі Українки.....	146
ЯРОСЛАВА МУРАВЕЦЬКА	Кінематографічна інтерпретація «Кайдашевої сім'ї»: візуальні стратегії	150
НАТАЛІЯ НАУМЕНКО	Біблійний інтертекст пісенної лірики Стінга.....	155
ІННА ОНІКІЄНКО	Культурні діалоги І. Калинця у поетичній збірці «Ладі і Марені».....	160
НАДІЯ ПАВЛЮК	Екзистенційні мотиви оповідання В. Підмогильного «Добрий Бог».....	165
РАЇСА ПАЩУК	Проблема мови як чинник формування національної свідомості в доробку Івана Франка.....	170
ВІТАЛІЙ ПЕРЕЯСЛОВ	Метафоричність як основний засіб художнього портретування у повісті І. Багмута «Записки солдата».....	175
СВІТЛАНА ПІДОПРИГОРА	Графічний роман як інтермедіальна проекція (на матеріалі роману «Діра» С. Захарова)	180
ОКСАНА ПРИГОДІЙ	Концепт «свобода» як елемент концептуальної картини світу	188
ІРИНА ПРИЛІПКО	Художнє вираження ознак пейзажної лірики у творчості Т. Шевченка та Г. Гейне.....	191
ОКСАНА ПУХОНСЬКА	Досвід чужої/своєї війни у літературній версії травми (за романом «Книга забуття» Василя Слапчука).....	197
ТЕТЯНА САНДРОВИЧ	Концепт національної літератури у поглядах Бориса Грінченка та Михайла Драгоманова.....	202
ТЕТЯНА СИВЕЦЬ	Концепт пам'ять у художньому вимірі літопису Київської Русі (на матеріалі «Повісті врем'яних літ»).....	208
АННА СИДОРЕНКО, ЯНА КРАВЧЕНКО	Жанрові трансформації японської сецува в творчості Рюноске Акутагави (на прикладі новели «Муки пекла»)	212
ОЛЕСЯ СЛИЖУК	Повість Галини Пагутяк «Втеча звірів, або новий бестіарій» на уроці позакласного читання.....	216
ОЛЬГА СЛОНЬОВСЬКА	Проглядання в майбутнє й пророцтва поета-вісника Євгена Маланюка	220
ОЛЬГА СМОЛЬНИЦЬКА	Типологічні моделі у вибраних британських народних баладах: порівняльний аналіз.....	226
ОЛЕНА ТУПАХІНА	Травма, спогад, ностальгія: вікторіанська доба у дзеркалі літературної рецепції порубіжжя ХХ – ХХІ століть.....	231

SERGIЙ KHRIAPAK	The features of surrealism in American literature	236
ТЕТЯНА ШЕВЧЕНКО	Особливості ментативу в сучасній українській есеїстиці.....	240
ТЕТЯНА ШЕСТОПАЛОВА	Пам'ять і письмо: проблеми дослідження й перспективи видання автографу Юрія Лавріненка «Мій сад в Арктиці».....	251
ІВАН ШИНКАР	Реконструкція чи адекватне прочитання минулого в історичному романі.....	256
ЛІЛІЯ ШМОРЛІВСЬКА	Модерністські віяння у «Новелях» Дениса Лукіяновича	259
ОКСАНА ШОСТАК	Пам'ять як інша реальність у романі Сюзан Паувер «Танцівник по траві».....	264
ОЛЬГА ШОСТАК	Цикл Івана Франка «До Бразилії»: грані композиції та поетичної мови	271
МАР'ЯНА ШТОГРИН	Мотив пам'яті як головний код сюжету роману Ю. Андруховича «Лексикон інтимних міст»	279
ЮЛІЯ ШУБА	Ігрова складова роману «Відчуття закінчення» Джуліана Барнса.....	284
ПОЛИНА ШУЛЫК	Киббуц или религиозная община: модели женского равноправия в израильской женской литературе.....	289
ІРИНА ЯКОВЛЕВА	Гендерна психологія персонажів повісті Бориса Грінченка «Сонячний промінь».....	295
ТЕТЯНА ЯРОВЕНКО	Творча спадщина Яра Славутича в іномовних перекладах	299
OLENA ORLOVA	English gluttonic discourse: linguistic peculiarities.....	304

РЕЦЕНЗІЇ

ІРИНА ПРИЛІПКО	На перехресті літератури й філософії: онтологія української малої прози	308
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПЛАГІАТ.....		312
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....		313

CONTENTS

KATERYNA ANGELOVSKA	«The novels by T. Hardy «Tess of the d'Urbervilles» and «Loose» by Panas Myrnyi: the peculiarities of chronoscope»	9
VICTORIA ATAMANCHUK	Spiritual basis of Ivan Ohienko philosophical mystery «The birth of a man»	15
IRYNA BESTYUK	Demiffologization of the guitar in intermedial space of the 1920s-1930s years.....	20
DMYTRO BOKLAKH	Metaphysical mode of recreaton of the city topos: interpretation of the city space of Petersburg in the poem «Dream» («Every man has his own destiny...») by T. Shevchenko	25
LYUDMILA BONDAR	Game with artist biography as the factor of creating the image-archetype of the writer in the play's «Mister Skovoroda», «Diamond Skovoroda» Ja. Vereshchak and A. Vratarev.....	35
VALENTINA BOTNER	The poetics of fictional temporality in K. Atkinson's novel «Life after life»	41
MARYNA VARDANIAN	Ukraine in the crossroads: the expatrian's cycle of short stories «The necklace» by V. Vynnychenko in the context of the soviet children's literature of 20's in XX century.....	47
EUGENE VASILIEV	Episation and lyrization in contemporary dramaturgy (on the material of the Ukrainian biographical drama)	52
TETYANA VOROVA	Originality of argument based on the artistic narration in «The tale of the golden cockerel» by O. S. Pushkin	58
OKSANA GINKEVICH, NADIHA KUZMENKO	The vampire specifics of Pelevin`s literature (the novel «Empire V»).....	63
ANDRIY GURDUZ	The novel by Helene Wecker «The Golem and the Jinni» and the mythocreation crisis of the first decades of the XXI century	66
NINA GOLOVCHENKO	The poetry in prose as one of the genre priorities of writer Borys Humenyuk.....	74
LIUDMYLA DZHYHUN	Interaction of memoirs and autobiographical beginning in emigration nonfiction prose of the twentieth century.....	78
YULIHA DRAGAN	Language means of beauty image and the value of Cossack victory in creativity A. Kashchenko	85
NATALIA ZAGREBELNA	Photography as a stimulus to autocommunication in the literary work.....	90
HELENA ISHCHENKO	Artistic interpretation of the topos home in novels by Myroslav Dochynets	95
YULIHA KABINA	Specific functioning of paradox in postmodern literary play	99
DIANA KOVALENKO	The existentially chronotope: boredom, neurosis, metaphysical rebellion as ideology dominants in S. Protsyuk novell «Totem».....	103
HALYNA KOSARIEVA	The concepts of magic and carnival as identification points of metahistory in «Phoenix Austria» novel by Sofia Andruhovych.....	110
OKSANA KOSINOVA	Musicity of creatives Pavlo Tychina and Bohdan-Igor Antonych.....	114
LIUBOV KOSTETSKA	Modern literary critics in the context of journalism	118

VALENTYNA KRYSHCHUK	Prose nonfiction: the multiplicity of the empirical and theoretical determination of national identity in the polycultural space	123
HALYNA LEVCHENKO	Tanatic code of love discourse in Oksana Lutsyshyna's novel «The love life»	130
MYKOLA LIPISIVITSKYI	Distinguishing characteristics of «action» and «conflict» in short forms of drama	136
NATALIA MELNYK	Cooking as a means of expressing the ambivalent female soul (based on the novel by Sofia Andrukhovich «Felix Austria»)	142
OLESYA MINENKO	Features of reception of the English text in the context of the national worldwide of Lesia Ukrainka.....	146
YAROSLAVA MURAVETSKA	Cinematographic interpretation of the story «Kaidash's family» (Kaidasheva simia): visual strategies	150
NATALIIA NAUMENKO	Biblical intertext within the song lyrics by Sting.....	155
INNA ONIKHIENKO	Cultural dialogues of I. Kalynets in poetic collection «To lada and Marena»	160
NADIA PAVLIUK	Existential mobiles of the control of V. Pidmohylnyi «Good God».....	165
RAISA PASHCHUK	A problem of language as a factor of formation of national consciousness in the literary estate of Ivan Franco	170
VITALIY PEREYASLOV	Metaphoricity as the basic art of artistic portrait in the conditions of I. Bagmut «Notes of a soldier».....	175
SVITLANA PIDOPRYGORA	Graphic novel as intermedial projection (on the Material of S. Zakharov's Novel «The Hole»).....	180
OKSANA PRYHODII	The concept of «freedom» as an element of the world conceptual portrait.....	188
IRYNA PRYLIPKO	The artistically reveals of the peculiarities of landscape's lyric poetry in the T. Shevchenko's and H. Heine's works	191
OKSANA PUKHONSKA	Experience of alien/your war in literary version of trauma (after Vasyl Slapchuk's novel the book of forgetting).....	197
TETIANA SANDROVYCH	The concept of national literature in the views of Boris Hrinchenko and Mykhailo Drahomanov	202
TETYANA SYVETS	The concept of memory in the artistic space of the chronicles of Kyiv Russ (on the material of «The Story of the Passing Years»)	208
ANNA SYDORENKO, YANA KRAVCHENKO	The genre transformations of Japanese setsuwa in works of Ryunoske Akutagawa (in the context of the short story «Hell screen»)	212
OLESYA SLYZHUK	The story of Halyna Pahutyak «Escape of the animals or the new bestiary» at the lesson home reading.....	216
OLGA SLONOVSKA	Going for the future and prosecution please Yevgen Malanyuk	220
OLGA SMOLNYTSKA	Typological models in the selected British folk ballades: comparative analysis.....	226
OLENA TUPAKHINA	Trauma, memory, nostalgia: the reception of Victorian age in fiction at the turn of the XXI century	231
SERGII KHRIAPAK	The features of surrealism in American literature	236
TETIANA SHEVCHENKO	Mentation features in modern Ukrainian essays.....	240

TETIANA SHESTOPALOVA	Memory and writing: problems of investigation and of perspectives for publishing of Yuri Lawrynenko's autograph «My garden in arctic»	251
IVAN SHYNKAR	Reconstruction or adequate reading of the mind in the historical roman.....	256
LILIIA SHMORLIVSKA	Modernist trends in Denys Lukiiianovych's «Noveli»	259
OKSANA SHOSTAK	Memory as another reality in the novel Susan Power «Dancer of herbal».....	264
OLHA SHOSTAK	Ivan Franko's cycle «To Brazil»: edges of the composition and poetic language	271
MARIANA SHTOHRYN	Motive of memory as the main story code of the novel «The lexicon of intimate cities» by Yuri Andrukhovych.....	279
YULIA SHUBA	The ludic component of the novel «The sense of an ending» by Julian Barnes	284
POLINA SHULYK	Kibbutz or religious community: models of women's equality in Israeli female literature	289
IRYNA YAKOVLEVA	Gender-term psychology of Boris Hrinchenko's story «The sunbeam» («Sonyachnyy promin'»)	295
TETYANA YAROVENKO	The artistic heritage of Yar Slavutich in foreign translations	299
OLENA ORLOVA	English gluttonic discourse: linguistic peculiarities.....	304
REVIEW		
IRYNA PRYLIPKO	At the crossroad of literature and philosophy: ontology of Ukrainian small speed.....	308
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....		313

УДК 821.161.2-09
ОЛЬГА ШОСТАК
м. Рівне
o._shostak@ukr.net

ЦИКЛ ІВАНА ФРАНКА «ДО БРАЗИЛІЇ»: ГРАНІ КОМПОЗИЦІЇ ТА ПОЕТИЧНОЇ МОВИ

Стаття присвячена аналізу поетичного циклу «До Бразилії» – ядерної структури «еміграційного» тексту І. Франка. Крізь призму риторичної методології зосереджується увага на стратегіях вираження авторських інтенцій на рівні композиції та поетичної мови творів. З'ясовується роль жанру (лист, емігрантська пісня, поезія-дискусія) у визначенні специфіки диспозиції і поетики художніх текстів. Розглядається мотивний репертуар поезій циклу, який у цілому репрезентує хроніку подій. У системі тропіки й фігур акцентується домінування традиції, насамперед фольклорної. На загал, художній мові сюжетних «еміграційних» поезій притаманне тяжіння до автологізму.

Ключові слова: «еміграційний» текст Івана Франка, риторична стратегія, топос, композиція, тропіка, фігури, фольклоризм, автологія.

Значний масив творів І. Франка, об'єднаних концептом еміграції, дає підстави виокремити в його спадщині «еміграційний» текст (низка ранніх поезій, поема «Швінделеса Пархенбліта вандрівка з села Дерихлопи до Америки і назад», поетичний цикл «До Бразилії», повість «Для домашнього огнища», новели «Батьківщина», «Сойчине крило»). На підґрунті досліджень зарубіжних та українських літературознавців з теорії надтексту (Н. Копистянської, Н. Лейдермана, Ю. Лотмана, О. Лошаківа, Н. Медніс, В. Топорова та ін.) феномен «еміграційного» тексту І. Франка трактуємо як персональну надтекстову єдність, яка складається зі спільних за семантикою та художньою формою творів, що розкривають тему еміграції та об'єднані центральними просторовими топосами батьківщини і чужини, переведеними в сакральний реєстр образної антитези раю / пекла. Але в сучасному франкознавстві поняття «еміграційного» тексту ще не вивчене й не усталене як термін. Як складно організовані структури надтексту потребують багатоаспектного дослідження. Тому для аналізу Франкового «еміграційного» тексту доцільно застосувати риторичну методологію, що допомагає відстежити присутні у вказаному корпусі творів спільні мотиви, образи, сюжетні схеми, особливості поетики, які готують читача до рецепції, забезпечуючи належне розуміння текстів, і в такий спосіб слугують їх об'єднанню в надтекст.

У надтекстовій єдності виокремлюють ядерні та периферійні субтексти. В «еміграційному» тексті І. Франка роль ядерної структури виконує цикл «До Бразилії» зі збірки «Мій Ізмарагд», який безпосередньо задіяний у розбудові його семантичного простору з відповідними маркерами художнього коду та асимілює периферійні твори, задає моделі їх інтерпретації в еміграційному контексті. У поезіях циклу конституюється базовий мотивний репертуар (підготовка до виїзду, дорога, побут на чужині) і система повторюваних образів-топосів (агент, емігрант, батьківщина, чужина та ін.). На їх формування впливають фактори соціокультурного контексту – публіцистика письменника, що накреслює коло провідних мотивів, та емігрантський фольклор – джерело поетики.

Провідна інтенція І. Франка, втілена в поетичному циклі, – відвернути еміграцію до Бразилії – нового пекла. Біблійна антитеза раю / пекла, спроектована на топоси батьківщини й чужини, створює відповідний семантичний простір, настроєвий колорит, увиразнені риторичними стратегіями художньої форми. Мета статті – з'ясувати особливості композиції творів і циклу в цілому, що демонструє процес аргументації, та проаналізувати тропіку, фігури, лексику, які задіяні у вираженні авторських інтенцій. Попри те, що «еміграційна» поезія І. Франка постала на основі соціокультурного контексту з визначеними мотивно-

образними домінантами, поетика творів у ракурсі поєднання різноманітних риторичних стратегій засвідчує майстерність автора в опрацюванні традиційної теми.

Цикл «До Бразилії» складається з п'яти поезій, розташування яких відповідає традиційному компонованню промови за законами класичної риторики: вступ, оповідання з аргументацією, висновок. У творах розгортається історія еміграції: агітація, виїзд, оцінка суспільства, дорога, життя за кордоном. Своєрідним обрамленням циклу виступають перша і остання поезії, що мають форму листів. Вірш «До Стефанії» виконує роль вступу: це послання селян, у якому розповідається про початковий етап еміграції – вербування. Друга, третя й четверта поезії утворюють основу оповідання. У творі «Коли почувеш, як в тиші нічній...» змальовано від'їзд галичан. Поезія «Два панки йдуть попри них...» розкриває ставлення інтелігенції до еміграції. Випробування в дорозі до омріяного «раю» описані у вірші «Гей розіллялось ти, руськеє горе...». Детальніше складні умови подорожі відображено в «Листі із Бразилії». Таким чином, присутній повтор у хронології: вдруге переказана історія виступає суттєвим доповненням, що додає нові смислові акценти. Останній твір як висновкова частина циклу вміщує розповідь про поневіряння на чужині. У поезіях, що складають оповідання та завершення, наведені аргументи до тези: еміграція – це нове пекло. Вони не подані у формі безпосередніх авторських коментарів: про складні умови життя за кордоном розповідає сама емігрантка в листі, де відсутні скарги на долю. Проте позиція І. Франка, що полягає в осуді перебігу процесу еміграції, представлена в картинах страждань галицьких селян і на батьківщині, і на чужині. Цикл «До Бразилії» нагадує дорадчу промову: на загальний розгляд виноситься актуальна суспільна проблема, що вимагає негайного вирішення. Проаналізуємо композицію та риторичні стратегії на рівні поетики кожного твору зокрема.

Вступна поезія «Лист до Стефанії», як і весь цикл, імітує промову. Це зумовлено насамперед особливостями жанру епістоли. Тому в тексті, як слушно зазначає відомий франкознавець В. Корнійчук, обов'язково присут-

ні вступ і завершення з традиційними формулами привітання й прощання («Вельможна мамо, найясніша пані! / Поклін тобі шлемо, твої піддані»; «Сим кінчимо. Дай Бог тобі прожить, / А нам тобі в Бразилії служити!» [4, т. 2, 263, 265]) та безпосередній виклад теми [2, 250]. Поезія оприявнює топос еміграційного агента. У структуру листа селян введено монолог Джерголета, що складає основну частину оповідання. Як зауважує історик С. Качараба, цей італієць був особливо активним: він у 1893 р. переодягнений у селянина пройшов сотні галицьких сіл і видавав себе за померлого австрійського престолонаслідника Рудольфа Габсбурга – чоловіка цесарівни Стефанії. Джерголетто обіцяв безкоштовні родючі поля й ліси, худобу, хати, грошову допомогу уряду після приїзду, а також і заснування «руського царства», де не буде поляків і євреїв [1, 33]. В «еміграційній» публіцистиці І. Франко акцентує на вірі народу в те, що «Рудольф не вмер, але жиє в Бразилії, де засновує нову державу, яку хоче заселити руськими селянами» [4, т. 44, кн. 2, 346].

Дорадча промова агента має власну побудову: обіцянки покращення життя, опис бразильського «раю», прощання й настанови щодо майбутніх дій. Перша частина промови вміщує тезу, яка буде спростована в наступних поезіях, насамперед у «Листі із Бразилії»: «Я виведу свій вірний люд у край / Заморський, де є справді хлопський рай» [4, т. 2, 264]. У монологі агента використано риторичний прийом оккупації: Джерголет видає себе за князя Рудольфа, проте окремі його фрази («Жандармам особливо і попам / Не зраджуйте, бо буде лихо вам») розкривають, ким він виявляється насправді [4, т. 2, 264]. Бразилію змальовано через акумуляцію різних описів з використанням епітетів, гіперболи, що нагадує кінематографічний прийом монтажу: «Се край багатий, оком не зуймеш, / Ніхто ще там ланцем не міряв меж. // Плідних земель безмірні там простори, / Буйні пасовиська, лісисті гори» [4, т. 2, 264]. Цей фрагмент написаний за зразком епідейктичної промови. Німецький літературознавець Е. Р. Курціус відзначає: «Безпосередній зв'язок між античною *epideixis* та середньовічною поезією ми виявляємо у величальних

творах, які присвячено містам і країнам» [3, 179]. Запропоновані описи аргументують тезу «Бразилія – рай». Але промові Джерголета притаманний іронічний етос, тому що всі його обіцянки – обман, якому вірять неосвічені галичани. Поезія базована на протиставленні топосів батьківщини і чужини, змодельованих у розповіді агента як пекло і рай.

Іронія – провідний металогізм, на якому ґрунтується весь текст. Лист до дружини архікнязя Рудольфа зобов'язує авторів-селян використовувати високий офіційний стиль, який витриманий фактично лише у вступі та завершенні. Цьому сприяє вживання пошаних форм звертання («Вельможна мамо, найясніша пані!»), старослов'янізму («мужа»), книжних виразів, що надають відтінку урочистості («звістку радісну подати»), та звичних для завершення розмови побажань («Дай Бог тобі прожити, / А нам тобі в Бразилії служити!») [4, т. 2, 263, 265]. Високий стиль зачину знівельовано вже в наступних рядках, які імітують побутове мовлення селян: «Коли тобі плетуть, що він умер, – / Не вір, матусю! Він здоров тепер. // Живий, здоров, як рибка у водиці, – / Се посвідчать і наші молодичі» [4, т. 2, 263]. Ефект комізму забезпечує поєднання просторіччя («плетуть»), пестливих слів («матусю»), релігійних формул («Най Бог його за се благословить»). Зменшено-пестливі форми у традиційному порівнянні («як рибка у водиці») замість урочистості створюють іронічний підтекст – несвідомий натяк на невірність «князя».

Монолог еміграційного агента витриманий у високому стилі просвітницької проповіді, чому слугує вживання метафор, парфразів: «Ще рік мені блукати по землі, / Бо завзялись на мене сили злі» [4, т. 2, 263]. Але іронічний відтінок висловлювання створюють вкраплення просторіччя й діалектизмів: «шию скручу», «освоюєсь» [4, т. 2, 263]. Можливо, агент вживає їх для того, щоб бути зрозумілим селянам, або ці вирази – свідчення його культурного рівня, що в підтексті викриває Джерголета як злочинця, який тільки видає себе за князя. Оскільки поезія стилізована під листи селян, у ній вжито багато просторічних слів («балакав», «не попали») і діалектизмів («най», «за се», «освоюєсь»), що

репрезентують автологічний лексикон. Вони забезпечують пародіювання високого стилю промови та впливають на прозаїзацію вислову.

На рівні тропів і фігур варто відзначити використання перифраз (Бразилія – «хлопський рай»), метафор («оком не зймеш», «звістку радісну подати»), постійних епітетів («хрещений народ», «вірний люд», «сили злі»), фразеологізмів («підійму бучу», «шию скручу») [4, т. 2, 263, 264]. У творі також присутні апострофи й риторичні окличні речення, вжиті передусім у вступі, завершенні та в промові агента, зокрема в його вказівках: «Вельможна мамо, найясніша пані!»; «Що я тут був, не говоріть нікому!» [4, т. 2, 264]. На загал, більшість образів поезії та циклу в цілому перебувають на межі автології і металогії. Автологічне слово стає будівельним матеріалом фразеологічних зворотів і риторичних фігур. У переліку імен адресантів асиндетон змінюється на полісиндетон: «Олекса Хмиз, Яць Хрущ, і Чапля, й Ружа», при цьому пришвидшується темп висловлювання й звертається увага на те, що багато селян повірили обіцянкам агента, як зазначено далі, – «старі й малі» (вислів, близький до народного фразеологізму) [4, т. 2, 263, 264]. Інверсовані структури слугують емоційно-смісловій акцентуації вагомих за змістом слів: «Із сього краю, що є край дідівський, / Жебрацький, і шляхетський, і дідівський» [4, т. 2, 264]. Мову твору увиразнюють синоніми, у тому числі й контекстуальні («кривда» – «неправда», «гнувся – терпів»), а також повні нестягнені та короткі форми прикметників («таємную», «здоров»). У цілому, тропіка зближує поезію з фольклором. Це теж передбачає інтенцію автора зімітувати народний текст. До речі, й листування – фольклорний прийом, а в емігрантських піснях – поширений мотив. Таким чином, поезія ґрунтується на побутовій і фольклорній риторичній моделі. Причому використання розмовних конструкцій – виразний засіб творення автологізму.

Твір «Коли почувеш, як в тиші нічній...» – перша складова в загальній структурі оповідання циклу «До Бразилії». У ньому змальовано чекання емігрантів на поїзд. Поезії властива струнка композиція. Логічній завершеності кожної строфи слугує симплока: «Коли

почуєш... Се – емігранти»; «Коли побачиш... Се – емігранти»; «Коли побачиш... Се в нас порядок» [4, т. 2, 265, 266]. Анафоричні зачини й епіфори також притаманні фольклору. Твір представляє синтез трьох кінематографічних картин, що передають слухові та зорові враження. Усі строфи вирізняються ще й своєрідним звуковим інструментуванням (алітеровані шиплячі, вібранти, їх поєднання).

У першій строфі домінують слуховий образ, інкрустований алітерацією шиплячих звуків, причому акцентується увага на багатоголосі: «Залізним шляхом стугонять вагони, / А в них гуде, шумить, пищить, мов рій, / Дитячий плач, жіночі скорбні стони, / Важке зітхання і гіркий проклин, / Тужливий спів, дівочії дисканти» [4, т. 2, 265]. У другому й третьому віршах для опису звукових варіацій вжито дієслова («стугонять», «гуде», «шумить», «пищить»), а в наступних – іменники («плач», «стони», «зітхання», «проклин», «спів», «дисканти»), що розглядаємо як ономаатофонію. Динамізм картини забезпечує градація вербальних форм, але на загал ефект кінематографічного монтажу досягається завдяки ампліфікації однорідних компонентів. Слід зауважити, що на початку поезії подано образ «тиші нічної», протиставлений наступним слуховим враженням. Так, змальовуючи і тишу, і звучання, автор значно урізноманітнює звукову палітру твору і вказує на поступову зміну однієї картини іншою, що забезпечує відчуття руху. А побудова строфи з однотипних синтаксичних структур – традиційний фольклорний прийом. Вибір слухових образів, у центрі яких – слова з елементом негативної конотації, очевидно, зумовлений авторською інтенцією передати настрої тривоги й розпачу в середовищі емігрантів, які змушені від'їжджати. Реальні причини цього процесу не вказані, поступово деякі з них зможемо відчитати на рівні підтексту в наступних строфах. Про безнадійне становище подорожніх свідчить твердження «То не питай» і низка риторичних запитань після нього, що мають форму неповних речень, властиву розмовному мовленню: «Сей поїзд – відки він? / Кого везе? Куди? Кому вздогін?» [4, т. 2, 265]. Відтінок розмовності надають також діалектизми «сей», «відки». Слуховий

образ як втілення трагізму підсилено метафорою («залізним шляхом стугонять вагони»), порівнянням («пищить, мов рій») і епітетами («важке зітхання і гіркий проклин», «тужливий спів»). Використання старослов'янізму «скорбні стони», фольклорної форми прикметника «дівочії» увиразнює настрої туги і журби.

Друга строфа з алітерованими вібрантами малює зорові картини, відзначаючи характерні особливості зовнішності емігрантів: «Людей, мов оселедців тих, набито, / Жінок, худих, блідих, аж серце рвесь, / Зів'ялих, мов побите градом жито, / Мужчин понурих і дітей дрібних / І купую брудні, старії фанти, / Навалені під ними і при них, / На лицах слід терпінь, надій марних, / Се – емігранти!» [4, т. 2, 265]. Як бачимо, для увиразнення використано дотикові образи: «мов побите градом жито», «навалені під ними і при них». Загальна картина твориться на основі ампліфікації, домінує використання епітетів, порівнянь, метафор. До речі, порівняння «зів'ялих, мов побите градом жито» близьке до алегорези й розгортає додатковий зоровий образ. Діалектна форма притаманна метафорі «аж серце рвесь». Відтінок розмовності має просторіччя «навалені». Епітетам «дітей дрібних», «надій марних» притаманні ознаки фольклоризму, вони належать до постійних, які вживаються в народних піснях. Змалювання зовнішності емігрантів-галичан вказує на тяжку працю, бідність – причини виїзду за кордон. Переважання іменних форм впливає на статичність картини. Враження руху надається завдяки кінематографічному прийому зміни планів: від показу загального («людей, мов оселедців тих, набито») до фокусування на частковому (жінки, чоловіки, діти, речі) і знову повернення до цілісного образу («на лицах слід терпінь, надій марних»).

У третій строфі відтворено зорову динамічну картину, в якій синтезовано й слухові враження. Привертає увагу превалювання дієслів порівняно з іншими дев'ятивіршами, що витворює ефект швидкої зміни кадрів з автологічними образами на основі художньо-публіцистичних тверджень і передає кульмінацію твору: «Коли побачиш, як отих людей / Держать, і лають, і в реєстри пишуть, /

Як матері у виходках дітей / **Зацитькують, годують і колишуть,** / Як їх жандарми **штовхають** від кас, / Аж поїзд **відійде**, – тоді припадок! / Весь люд на шини **кидається** враз: / **“Бери нас або переїдь по нас!”** / Се в нас порядок» [4, т. 2, 266]. Завдання строфи – реалістично відтворити побачене, форма не стільки важлива, тому відсутня виразна тропіка. Перші п'ять віршів побудовані на основі конкатенації. Акцент зроблено на риторичних фігурах, варіюванні елементів полісиндетону й асиндетону («Держать, і лають, і в реєстри пишуть»; «Зацитькують, годують і колишуть»), введених в контекст ще однієї точки зору – голосу емігрантів («Бери нас або переїдь по нас!»). Завершальна строфа розкриває ставлення влади до людей, процес стримування еміграції шляхом застосування сили. Риторичні апелятиви в останньому вірші показують, що терпіння народу уривається, у розпачі він бачить лише єдиний вихід – виїзд. Стає зрозумілим, що галичани повірили обіцянкам про заморський рай через складні умови життя на батьківщині. Але вже в першій складовій оповідання відчитуємо натяки на те, що теза агентів буде спростована – надії переселенців названо «марними».

Поезія «Коли почуєш, як в тиші нічній...» близька до емігрантських пісень. Взявши за основу фольклорну канву (тропіка, розмовна лексика), І. Франко створив літературний варіант пісні з оригінальним компонуванням: поєднання слухових і зорових картин задає багатогранний колективний образ-топос емігрантів. Вибір жанру твору впливає на різноманітність формальних засобів, що не властиво, наприклад, імітації побутового мовлення листів.

Наступна частина оповідання – твір «Два панки йдуть попри них...», у якому розповідається про ставлення інтелігенції до еміграції. Причому топоси емігранта й інтелігента окреслені як антитетичні, тому що галицькі селяни, які змушені виїжджати, позбавлені підтримки. Поезія написана у формі дискусії. У її центрі – діалог персонажів, які наводять різні аргументи, що розкривають їхнє бачення соціальної проблеми. Розмову двох панків можна розглядати і як імітацію фрагмента судової промови – захист власної позиції. Роль судді відведено автору, розмірковуван-

ня якого обрамлюють текст: перша строфа – своєрідний вступ, остання підсумовує почуте, проте до висновку закликає читачів: «Розлучила нас юрба, / Та довгенько ще цікаві / Сперечались ті оба, / Де “лайдацтво” є в сій справі?» [4, т. 2, 266]. У запитанні присутня іронія, оскільки автор називає лайдацтвом інтелігенцію, яка займається лише обговоренням, а не розв'язанням проблеми. Твір можна розглядати як аргументацію емігрантами свого вибору: виїжджають, тому що нема від кого чекати захисту на батьківщині. У загальній структурі циклу, орієнтованого на фольклор і побутове мовлення, поезія «Два панки йдуть попри них...» усе-таки зберігає полемічність: поява мотиву оцінки інтелігенцією процесу еміграції зумовлена публіцистикою письменника. До речі, цей твір оригінальний і за жанром. В. Корнійчук відносить його до «галицьких образків» на противагу епістолам та емігрантським пісням [2, 250].

На формальному рівні поезія не вирізняється багатством тропіки. У ній вжито епітети, серед яких – і постійні («сине море»), та побудовану з автологічної побутової лексики метафору, в основі якої – народний фразеологізм («Всі до спілки дрем з них шкуру») [4, т. 2, 266]. Вертикальна анафора «**На** дітей блідих громадку, / **На** жінок отих марних», а також інверсований порядок слів увиразнює побачене, що привернуло увагу панків [4, т. 2, 266]. У перших двох строфах подано картину мінливих зорових образів, що нагадує кінематографічний прийом. Це забезпечують дієслова: «йдуть», «глипнув», «відвернувсь», «зітхає», «покликає». У творі передано побутову розмову, тому використано низку діалектизмів («кождий», «лайдацтво», «сей») і просторічних слів («покликає», «пшик», «здуру», «дрем») [4, т. 2, 266]. Більшість реплік персонажів мають форму риторичних окликів і запитань («От бідацтво!», «Не спинять їх!»), що відображають емоційну напругу дискусії [4, т. 2, 266]. У відтворенні діалогу важливе значення має поетичний синтаксис (хіазм, епаналепсис, синтаксичний паралелізм). У тексті «Два панки йдуть попри них...» можна простежити й риси фольклорної традиції: діалогічна манера викладу, як зауважує О. Чугуй, характерна українсько-

му народному епосу [5, 52]. Отже, і для третього твору циклу визначальними стали фольклорна й розмовно-побутова риторичні матриці, а також елементи дискусії та судової промови.

Стилізована під народне голосіння поезія «Гей розіллялося ти, руськеє горе...» вміщує розповідь про подорож галичан за кордон, тому ключовий у творі – топос дороги. Образ «руського горя» виводиться на рівень символу еміграції як численних випробувань і страждань. До речі, за спостереженнями В. Корнійчука, образ горя традиційний у поетичному універсумі І. Франка, причому він часто персоніфікується й порівнюється з морем [2, 307–308]. Примітно, що й в емігрантському фольклорі мотив складної морської подорожі належить до центральних. У композиції твору можна виокремити такі основні складові: опис поневірян галичан у дорозі, характеристика руського народу очима іноземців та звернення ліричного героя, у якому подано огляд перспектив у Бразилії. Традиційний зачин, як зауважувалось вище, вказує на фольклорні джерела твору. Четверта поезія циклу пройнята скорботним настроєм. Еміграція поширилась далеко за межі Європи, про що свідчать назви міст (Любляна, Река, Понтеба, Кормони, Генуя, Спіриту Санто, Мінас Джераес). Це також відображає метафора в зачині поезії: «Гей розіллялося ти, руськеє горе / Геть по Європі і геть поза море!» [4, т. 2, 266]. Динамізм картин нагадує короткий фільм про трагічний шлях емігрантів: зміні образів властива кінематографічність.

Емоційну напругу твору забезпечують різні тропи та риторичні фігури. Перша строфа – риторичне ствердження: «Гей, **розіллялось** ти, **руськеє горе**, / Геть по **Європі** і геть поза **море!**», у якому використано звукову анафору та повтори [4, т. 2, 266]. Фонестеми **ро, ор** відтворюють слуховий образ ридання, плачу. Еміграцію названо перифразою «руськеє горе». Перший дистих згодом виступає рефреном під кінець твору. У наступних строфах названо кілька міст, у яких побували емігранти. При цьому використано метафору, поєднану з антитезою («Небо італьське, блакитне, погідне, / Бачило бруд наш, пригноблення бідне»), метонімію («Генуя [...] не

забуде»), синекдоху («Як з свого краю біг русин навтеки» – інверсія підкреслює те, що селяни не могли без переслідувань влади покинути батьківщину) [4, т. 2, 266, 267]. Тяжкі поневіряння емігрантів змальовують базовані на автології порівняння: «Аж із Кормон, як живого до гробу, / Гнали жандарми наш люд, як худобу» [4, т. 2, 267].

У твір введено іншу точку зору – представлено враження іноземців від знайомства з галицькими емігрантами. Психологічний портрет народу вибудований автологічно та ґрунтується на антитезі: «Рідну країну з сльозми споминав він, / Але з прокляттям із неї тікав він» [4, т. 2, 267]. Іноземці не вірять у покращення життя галичан за кордоном, називаючи їх сподівання «дитинною мрією» [4, т. 2, 267]. Вдало підібраний епітет акцентує марність будь-яких надій і стає імпліцитним аргументом до спростування тези про майбутній «хлопський рай». За допомогою градації («Знав він лиш гнуться, та жебрать, та плакати» [4, т. 2, 267]) рідний русинський край співвіднесено з образом пекла.

Поезія закінчується розмірковуваннями ліричного героя над долею співвітчизників. За допомогою метафори оприявлено одну з причин еміграції: «Всі з тебе, русине, драли проценти, / Польські шляхтичі й швабські агенти» [4, т. 2, 267]. У кінці тексту вжито низку риторичних запитань із тривожними інтонаціями: «**Що** то ще где тебе на океані? / **Що** у Бразилії, в славній Парані? // **Що** то за **рай** ще тобі отвираєсь / В Спіриту Санто і Мінас Джераес?» [4, т. 2, 267]. Висловлювання увиразнюють анафора та звукоінформативні фонестеми (**р, ра, рай, рає**). Не відомо, чи стане для селян раєм чужина, оскільки в новому просторі «розіллялось [...] руськеє горе». Таким чином, маємо ще один аргумент до спростування тези, озвученої в першій поезії. На лексичному рівні твору, як і в інших текстах, помітне вживання розмовних слів («скали», «люде»), діалектизмів («навтеки», «отвираєсь») та фольклорних повних нестягнених форм прикметників («руськеє», «польські»). Поезія в контексті циклу вирізняється використанням різноманітних формальних засобів, багатю образністю, що в першу чергу зумовлює заданий фольклорний жанр.

Завершальний твір – «Лист із Бразилії». Це – висновок до циклу, в якому розповідається про життя в обіцяному «раю» і докоментовано опис умов подорожі за кордон. Як центральні в ньому виведені топоси чужини-пекла і дороги. Саме послання також має чітку структуру: вступ, оповідання, завершення. Як і в першій поезії, у тексті присутні традиційні для листа формули привітання і прощання: «Сусіди любі! Пише вам Олеся»; «Сим кінчимо. Прощайте! Ждіть від нас / Звісток, як нам заблісне інший час» [4, т. 2, 268, 271]. В оповіданні емігрантки вміщено розпорядження влади («Зачекайте тут!», «Ідіть, куди наперли!») і коментарі лікаря («З браку соків», «Не плетіть дурниць!»), що розкривають ставлення іноземців до галичан [4, т. 2, 268, 269].

«Лист із Бразилії», як і «Лист до Стефанії», – теж епістола, проте на стилістику тексту помітно впливає особа адресата (дотримано риторичний прийом моделювання аудиторії). Якщо в першій поезії – це дружина австрійського князя, тому важливо намагатись писати у високому стилі, то в другій – односельчани, відтак послання до них повинно максимально наближатись до побутового мовлення. З огляду на це автор вживає у творі найбільше просторічних форм («докучив», «ша») і діалектизмів («ведєся», «вандрівки», «ферлядунок»). У синтаксичній побудові використано анаколуп («Боргує нам уряд [...] **курузи**, бульбу, сіль», тмезис («До їх **там** королеви Маргарити»), що теж відтворюють побутове мовлення [4, т. 2, 268]. Апосіопеза («Не розлучали нас і на п'ять хвиль... / До міста маємо п'ятнадцять миль. // В лісах, під горами... Та ми не ропчем») створює додаткові паузи, які забезпечують психологічну напругу віршів [4, т. 2, 268].

Поезію можна розглядати як акумуляцію поєднаних за зразком прийому монтажу різних подій, образів, що представляють градацію нещастя емігрантів: «сім неділь шифу ждали», «докучив голод нам», «на морі вмерло дев'ять душ народу», «маємо страшенно много праці», «живемо наборг» [4, т. 2, 268–270]. Ці описи виконують роль аргументів, що спростовують запропоновану агентами тезу Бразилія – «хлопський рай», який насправді стає пеклом. Домінують у творі риторичні фігури:

звернення («Сусіди любі!»), ствердження («Поганий край!»), оклики («Хрест Божий з нами!») і запитання («Який нам тут рятунок?») [4, т. 2, 268–271]. Логічну акцентуацію забезпечує інверсія («Лиш хорував погано весь народ») [4, т. 2, 270]. Використані епітети, порівняння й метафори відповідають стилістиці розмовно-побутового мовлення: «безбожна упириця зла», «риби довгі, мов ті балки», «дітей без корму сохне й плаче» [4, т. 2, 269, 270]. У поезії присутні й тавтології: «Три місяці чекали ми на квіти: / Три хлопці вмерли тут і три кобіти» [4, т. 2, 270]. У «Листі із Бразилії» І. Франко, вживаючи парфраз-евфемізм («т а к і доми» [підкреслення автора –О.Ш.]), означає тему проституції [4, т. 2, 270]. Різні форми дієслова «вмерти» повторюються вісім разів, що нагнітає тривожні інтонації. Отже, оптимістичне ствердження в першій строфі поезії («Ми всі здорові й добре нам ведєся») – антитеза, контраргументи до якої розкриваються в наступних віршах [4, т. 2, 270].

В образі емігрантів відзначено такі характерні риси народу: релігійність, надмірна забобонність, малоосвіченість. Привертає увагу те, що переселенці часто звертаються з проханнями й покладають надії на Бога: «[...] може, дасть нам Бог іще піднятєся» [4, т. 2, 271]. Але разом з тим вони дотримуються народних повір'їв, усі нещастя пов'язують із дією надприродних злих сил: «Палазя там умерла від уроків»; «Все розповів: як нас тут тряця б'є, / Як відьма нічю кров жіночу п'є» [4, т. 2, 269, 270]. Така оцінка дійсності розкриває малоосвіченість селян, яка і стала однією з причин еміграції.

Поезії «Лист із Бразилії» відведено важливе значення в циклі як цілісній промові. Саме в ній остаточно заперечується теза про рай-чужину. Написаний у формі листа й адресований селянській аудиторії, твір зберігає тенденцію до епізації висловлювання, що проявляється в частотності використання розмовної і діалектної лексики, а також і відповідних стилістично маркованих тропів.

Насамкінець зазначимо, що розташування віршів у циклі «До Бразилії» цілком відповідає риторичним вимогам компонування дорадчої промови. Як було з'ясовано, поезіям

притаманна своєрідна диспозиція, зумовлена передусім вимогами жанру: лист, пісня, дискусія. Твори в циклі об'єднані на основі спільної теми – галицька еміграція, кожен із них представляє різні мотиви. Прикметно, що І. Франко у викладі подій зберігає пряму хронологію, орієнтуючись на домінанту реалістичної настанови у процесі белетризації соціальної проблеми. Навіть вибір жанрів ураховує тогочасну дійсність: факт листування (отримання послань від агентів, переписка з односельчанами), поява емігрантського фольклору, різні оцінки проблеми в суспільстві. У поезіях розкрито основні причини виїзду за кордон: агітація, неосвіченість, матеріальна незабезпеченість, утиски влади, бездіяльність інтелігенції. Тексти, що входять у структуру оповідання циклу, представляють у конспективній формі перебіг еміграції. Завершальний твір «Лист із Бразилії» остаточно спростовує тезу про щасливе життя на чужині: Бразилія як образ омріяного раю, протиставленого Галичині-пеклу, перетворюється в дійсності для емігрантів на те ж таки пекло. Отже, авторська інтенція відмовити співвітчизників від еміграції, репрезентувати її як зло, гріх реалізується через антитезу топосів батьківщини і чужини, співвіднесених з біблійними образами раю / пекла, які теж виведені на біблійну метафорику спокуси та гріха.

Попри превалювання риторичної стратегії, базованої на топіці, вираженню авторських інтенцій слугують і засоби поезики. В основу віршів покладено фольклорну і розмовно-побутову моделі, які впливають на вибір тропіки, фігур, визначають особливості лексики і пов'язані зі стратегією моделювання

аудиторії – селянства як потенційних емігрантів. Сатиричне конструювання галицької дійсності зумовило домінантність автологічної образності. Специфіка художньої мови нарративних текстів залежить у першу чергу від жанру. Так, поезії-пісні «Коли почуєш, як в тиші нічний...» і «Гей, розіллялось ти, руське горе...» вирізняються на фоні циклу різноманітним тропікам, фігур, які, однак, орієнтовані передусім на фольклорні зразки. До риторичних домінант зараховуємо метафору, епітет, антитезу та риторичні запитання й апелювання. Найбільш наближені до розмовного мовлення листи і вірш-дискусія «Два панки йдуть попри них...», у яких превалює автологічне слово. У цілому, поетичність циклу досягається образами, які не належать до виразних тропів, що засвідчує художню майстерність І. Франка.

Список використаних джерел

1. Качараба С. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890—1914 рр. / С. Качараба. — Львів : [б. в.], 1995. — 124 с.
2. Корнійчук В. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поезики : монографія / В. Корнійчук. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. — 488 с.
3. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Е. Р. Курціус ; [переклав з нім. А. Онишко]. — Львів : Літопис, 2007. — 752 с.
4. Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / І. Франко / АН УРСР. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. : Є. Кирилюк [голова] та ін. — Київ : Наукова думка, 1976—1986.
5. Чугуй О. Особливості використання фольклору у поезії І. Я. Франка / О. Чугуй // Українське літературознавство : республік. міжвід. наук. зб. / М-во вищ. і серед. спец. освіти УРСР, Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. — Вип. 42 : Іван Франко : статті та матеріали. — Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1984. — С. 46—53.

OLHA SHOSTAK
Rivne

IVAN FRANKO'S CYCLE «TO BRAZIL»: EDGES OF THE COMPOSITION AND POETIC LANGUAGE

The article is dedicated to the analysis of the poetic cycle «To Brazil» – the nuclear structure of I. Franko's «emigrational» text. Through the prism of the rhetorical methodology the attention is concentrated on the strategies of expression of the author's intentions on the level of compositional and poetical language of the works. The role of genre (letter, emigrational song, poem-discussion) in the defining of the peculiarities of disposition of poetics of literary works is being clarified. The motive repertoire of the cycle poems, representing the general chronicle of events, is being examined. In the system of the tropics and figures the domination of traditions (mainly folklore tradition) is emphasized. Overall, the inclination to autologism is inherent to the poetic language of the narrative «emigrational» poetry.

Key words: Ivan Franko's «emigrational» text, rhetorical strategy, topos, composition, tropics, figures, folklorism, autology.

ОЛЬГА ШОСТАК

г. Ровно

**ЦИКЛ ИВАНА ФРАНКО «В БРАЗИЛИЮ»:
ГРАНИ КОМПОЗИЦИИ И ПОЭТИЧЕСКОГО ЯЗЫКА**

Статья посвящена анализу поэтического цикла «В Бразилию» – ядерной структуры «эмиграционного» текста И. Франко. На основе риторической методологии концентрируется внимание на стратегиях выражения авторских интенций на уровне композиции и поэтического языка произведений. Выясняется роль жанра (письмо, эмигрантская песня, поэзия-дискуссия) в определении специфики диспозиции и поэтики художественных текстов. Рассматривается мотивный репертуар стихов цикла, который представляет хронику событий. В системе тропики и фигур обращено внимание на доминирование традиции, прежде всего фольклорной. В целом, художественному языку сюжетных «эмиграционных» поэзий присуще тяготение к автологизму.

Ключевые слова: «эмиграционный» текст Ивана Франко, риторическая стратегия, топос, композиция, тропика, фигуры, фольклоризм, автология.

Стаття надійшла до редколегії 09.10.2017

УДК 821. 161. 2-2-3

МАР'ЯНА ШТОГРИН

м. Івано-Франківськ

cjustac@rambler.ru

**МОТИВ ПАМ'ЯТІ ЯК ГОЛОВНИЙ КОД
СЮЖЕТУ РОМАНУ Ю. АНДРУХОВИЧА
«ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ»**

У статті зроблено спробу визначити роль мотиву пам'яті у творенні головного сюжетного коду роману Юрія Андруховича «Лексикон інтимних міст». Явище урбанізму та метаобраз міста схарактеризовано крізь призму мотиву пам'яті. Окреслено основні урбаністичні локуси та топоси роману. Відчитано текст роману в контексті «психогеографії» та техніки освоєння урбаністичного часопростору «фланер». Місто означено як домінуючий образ роману, що постає символом / знаком / дискурсом буттєвого світосприймання героя роману, який мандрує світом. Проаналізовано латентний дискурс Європи як основний художній образ у постмодерній конструкції письменника.

Ключові слова: хронотоп, топос, локуси, урбанізм, самоідентифікація.

Сучасна українська постмодерна література вибудовує новітній урбаністичний дискурс, структуруючи сюжети за принципом бінарних опозицій: добра / зла; темних і світлих сил; священного / інфернального. Окрім усталеного протиставлення центру міста та околиць маргінесу, створено антитезу спогадів (концепт пам'яті) про місто та реальності (сюрреальності). Письменники вибудовують міські тексти як боротьбу і протипагу своїх рецепцій, історичних та міфологічних рефлексій.

Українська урбаністична проза ХХ століття стала предметом фундаментального дослідження Віри Фоменко. Міські локуси Києва, Львова, Івано-Франківська (Станіславова),

Житомира, Рівного, Тернополя, Харкова, Чернівців знаходимо в наукових розвідках Григорія Грабовича, Нінель Заверталюк, Лілії Лавринович, Людмили Малес, Раїси Мовчан, Наталі Позняк. Провідними мотивами новітніх урбаністичних текстів стають: мотив подорожі, мотив вини як відповідальність за минуле в теперішньому, мотив пошуку, мотив зустрічі / дороги тощо. Особливу роль в сучасних «міських» текстах відведено мотиву пам'яті, що постає своєрідним містком між минулим і сьогоденням, дозволяючи поєднати їх в один єдиний час.

Мета статті – визначити роль мотиву пам'яті у творенні головного сюжетного коду роману Юрія Андруховича «Лексикон інтимних

Наукове видання

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ (літературознавство)

№ 2 (20), жовтень 2017

Формат 60×84 1/8. Ум. друк. арк. 36,7.
Тираж 100 пр.

Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21002-10802 Р від 25.09.2014 р.

Адреса редакції та видавця:
Видавництво МНУ імені В. О. Сухомлинського
54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
тел. (0512) 37-88-38, т/ф 37-88-15
e-mail: publish.mnu@i.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3375 від 27.01.2009 р.